

**BO'LAJAK XORIJIY TIL O'QITUVCHILARINING IJTIMOIIY-
MADANIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH
MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Qodirova Hulkaroy Zoirjonovna

2nd Course of Master Degree in the Department of Foreign Languages

Jizzakh State Pedagogical University

Annotatsiya:

Ushbu maqolada vakolat muammosi ko'rib chiqiladi, uning rivojlanish tarixi va tadqiqot natijalari tahlil qilinadi. Ijtimoiy-madaniy kompetentsiyaning mazmuni, uni bo'lajak xorijiy til o'qituvchilari o'qituvchilarida rivojlantirish zaruratidir. Shuningdek, maqolada muallif bo'lajak xorijiy til o'qituvchilari o'qituvchilarning korporativ tizimini, ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani rivojlantirish bosqichlarini, shuningdek pedagogik modelni ishlab chiqish bo'yicha taklif va tavsiyalarni ta'kidlaydi.

Tayanch so'zlar: nutq madaniyati, nutq nazariyasi, til normalari, adabiy, frantsuz tili, zamonaviy ingliz tili.

Kirish:

Xalqaro darajadagi bo'lajak xorijiy til o'qituvchilari mutaxassislarni innovatsion tayyorlash, zamonaviy dunyoning yetakchi oliy ta'lim muassasalari va bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarini ilmiy-tadqiqot markazlari tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlarda kasbiy mahorat mezonlari, innovatsion ta'lim muhitini yaratish muammolari xalqaro ta'lim standartlari talablarini amalga oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunda bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarning pedagogik kompetentsiyasining tarkibi dolzarb muammo bo'lib, ta'limda pedagogik texnologiyalardan muvaffaqiyatli foydalanish motivatsion, kognitiv, operativ, refleksiv va o'z-o'zini baholash kabi ilmiy tadqiqotlar asosida kengaytiriladi. Mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimi uchun ilg'or xalqaro amaliyotlar asosida bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarni tayyorlash uchun zamonaviy ta'lim mazmuni zamonaviylashtirish, talabalarga ta'lim tadqiqotlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan ta'lim muhitini yaratish uchun o'zlarining ichki salohiyatini

ro'yobga chiqarishga imkon beradi. O'zbekiston Respublikasi rivojlanish bo'yicha harakatlar strategiyasida "Uzluksiz ta'lim tizimini yanada rivojlantirish kerak ta'lim xizmatlari sifatini oshirish, mehnat bozori zamonaviy ehtiyojlarga mos ravishda yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish" kabi ustuvor yo'nalishlar belgilab olindi. Ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani rivojlantirishga qaratilgan ushbu ta'limga aksiologik yondashuv atrof-muhitni shakllantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish muhimdir.

Metodologiya va munozara:

MDH davlatlaridan kelgan bir qator olimlar psixologiya vakolatlari tushunchasini foydalanish va pedagogik nuqtai nazaridan ilmiy va uslubiy so'nggi pedagogik tadqiqotlar, bu masalaga tegishli bo'lgan mutaxassis-xodimlar mahorat hisoblanadi, katta qiziqish va ahamiyatini va zarurligini namoyish etish o'quv jarayoni shunday tashkil qilinadi. Ijtimoiy faol va harakatchan, tashabbuskor va professional o'z maqsadlarini aniq tushunish qobiliyati, yuqori madaniyatli, innovatsion fikrlash ta'limda innovatsiyalarga tayyor va qodir bo'lgan o'qituvchiga ega oliy o'quv yurtlarini shakllantirish va saqlash muhim vazifadir. Kompetentsiya-bu sohani bilish. "Vakolat" (lot. vakolat - men erishaman, loyiqman) - 1) muayyan davlat tashkiloti (mahalliy o'zini o'zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonuni yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlar, huquq va majburiyatlar doirasi; 2) u yoki bu sohada bilim va tajriba majmui. Ushbu kontseptsiya ijtimoiy mazmun jihatdan shunchalik kengki, u qo'llaniladigan ishlab chiqarishning deyarli barcha sohalarida mavjud. Kompetentsiyalar turli sohalaridagi mutaxassislarga zamonaviy talablar to'plamiga teng ravishda beriladi, ularning tarixi boshqaruv nazariyasi bo'lib, ish jarayonini ishlab chiqarish maqsadiga mos va to'liq mos keladi, uning samaradorligini yaxshi boshqaruv asosida so'zsiz ta'minlaydi, boshqaruv amaliyoti, yuqori va quyi sinflarning ishi ishlab chiqarish jarayonida xodimlar maqsadlarni belgilash va samaradorlikka e'tibor berishadi. Vakolatga asoslangan shaxsni boshqarish yondashuvining asoschisi Devid Mc Clelland nomini eslatib o'tish kerak. Scientist production jarayon xususiyatlarining psixologik jihatlarini o'rganib chiqdi va motivatsiyani ishlab chiqarish jarayoni va nazariya asoschisi sifatida tanilgan maqsadlar bilan birlashtirgan mutaxassisdir.

Tarixan ta'lim tizimiga "Kompetentsiya" tushunchasi kiritilgan va uning ahamiyatini qabul qilish bilan bog'liq quyidagi qadamlar qo'yilgan:

Birinchi bosqichda (1960-1970) - "kompetentsiya" va "kompetentsiyaga asoslangan yondashuv" tushunchalari ilmiy doiralar va muomalaga kiritildi va ularni qo'llash qoidalari, qo'llash xususiyatlari aniqlandi. Birinchi marta "kompetentsiya" atamasi 1965 yilda Massachusetts universiteti professori N. Xomskiy tomonidan ishlatilgan. Bugungi kunda ushbu so'zning semantik chegaralari juda keng, aslida bu so'z "kelishuv", "murosaga kelish", "muvofiqlik", "konformizm" degan ma'noni anglatadi. Bugungi kunda bu so'z ko'proq "harakat"ga o'xshaydi. Universal, ya'ni "vositalar" ning butun to'plamiga mos keladigan umumiy xususiyatlar va talablar. Ikkinchi bosqichda (1970-1990) "kompetentsiya" atamasining ko'lami keskin kengayadi, so'z maxsus atamaga aylanadi va ma'lum bir sohaga ishora qiladi, xususiyatlar to'plamini anglatishni boshlaydi va til nazariyasini, aloqalarni tashkil qilish uchun ishlatiladigan boshqaruvni o'z ichiga oladi. Tadqiqotchi sifatida, J. K. Raven zamonaviy jamiyat va samaradorlikni ta'minlaydigan 37 ta vakolat nuqtai nazaridan ixtisoslashuv vakolati nima ekanligini ta'kidlaydi, komponentni ta'kidlaydi va namoyish etadi va ularni "Motivatsion qobiliyatlar" deb ataydi.

Uchinchi bosqichda (1990-2001), butun dunyo, ayniqsa MDH Rossiya Boloniya Deklaratsiyasi ijro etuvchi va ta'limni rivojlantirish uchun ta'limni isloh qilish maqsadlaridan biri mutaxassislarining malakasi ko'rsatkichlarning asosiy xususiyati "kasbiy kompetentsiya" masalasi o'rnatila boshlandi. Bu davrda bir qator rus olimlari, xususan AK Markova, Ye. F. Zero, A. V. Khutorskoy va boshq., Psixologiya va pedagogika nuqtai nazaridan ilmiy va uslubiy jihatdan ishlab chiqilgan kasbiy kompetentsiya tushunchasi paydo bo'ldi.

Mamlakatimiz olimlari-o'qituvchilari A. Abdukadirov, R. Jorayev, Zkismailova, E. R. Yuzlikaeva, M. B. Urazova, K. D. Ryskulova, oliy o'quv yurtlarida ta'limni jadallashtirish va ta'lim jarayonida texnologiyalardan zamonaviy pedagogik va axborot foydalanish, yosh o'qituvchilarning malakasi va unga didaktik talablar, ushbu atamaning ma'nosi, uning tarkibiy qismlari, shakllanish bosqichlari, ta'lim samaradorligini ta'minlashda motivatsiyaning roliga zamonaviy yondashuvlar kabi muammolarning ilmiy asoslari aks ettirilgan. K. Ya. Ryskulova so'zlariga ko'ra, "kompetentsiya" professional uchun juda muhimdir kasbiy qonunlar, printsiplar, talablar, qoidalar, majburiyatlar, javobgarlik va majburiyatlar, shuningdek, shaxsiy

deontologik me'yorlar to'plamidir. Kompetentsiya-bu insonning amaliy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan vakolat, jamiyat talablariga muvofiq ijodkorlik asosida ishlash amalda namoyish etish mahorati bilan belgilanadi.

Kasbiy kompetentsiyaning umumiy tuzilishi pedagogik faoliyatda muhim ahamiyatga ega tarkibiy qismlardan biri ijtimoiy-madaniy kompetentsiyadir. Zero zamonaviy o'qituvchi nafaqat talabaga bilim beradi, ma'lumot beradi, balki rivojlanayotgan shaxs va jamiyat o'rtasida vositachi vazifasini ham bajaradi. O'qituvchi ijtimoiy hayotda qanchalik malakali va samarali bo'lishidan qat'i nazar, bola-jamiyat munosabatlarning maqsadga muvofiqligi bog'liq. Ijtimoiy-madaniy kompetentsiyaning asosiy vazifalariga moslashish, masalan, ijtimoiy yo'nalish, shaxsiy va ijtimoiy tajriba jihatlari kombinatsiyasi qo'shilishi mumkin. Shaxsning shaxslararo munosabatlarni amalga oshirish, faoliyatni yo'lga qo'yish uchun ijtimoiy-madaniy kompetentsiya darajasi jarayonda muhim rol o'ynaydi. Biroq, psixologlar tadqiqot ko'rsatdi qildim, yangi ijtimoiy, globallashtirish shakllantirish moslashish jarayonida shaxslar ijtimoiy vakolatlari darajasi. Ekologik, siyosiy, mafkuraviy, ijtimoiy o'zgarishlar faqat ijtimoiy fikrlash xalq rivojlanishini belgilaydi emas, balki xalq o'z-o'zini anglash, hayot qiymatlari, shuningdek, shaxsiy muammolarni ta'sir qiladi. Bu psixologiya fani insonni ijtimoiylashtirish bilan bog'liq muammolarni hal qilish, ta'lim sohasidagi vakolatlarini oshirishga qaratilgan dasturlarni yaratish uchun ijtimoiy moslashuv vazifasini qo'yadi. Bizning fikrimizcha, bu vazifa nafaqat o'zaro, balki talaba va ularni vakolatli shaxs sifatida shakllantirish uchun mas'ul bo'lgan o'qituvchilarning ishi ham alohida qo'llaniladi. Ijtimoiy-madaniy vakolatlari mazmunini aniqlash uchun o'tkazilgan ta'siri bilan xarakterlanadi "inson-jamiyat" o'zaro xarakterdagi ijtimoiy rivojlantirish uchun avvalo shaxs, yo'nalishlari, motivatsiya, mazmuni qiziqish, vakolatli ijtimoiy xulq shakllantirish mexanizmlari ilmiy adabiyotlar tahlil qilish ruxsat etilgan quyidagi o'ziga xos jihatlarni ajratib ko'rsatish: birinchidan, ijtimoiy-madaniy kompetentsiya jamiyat va madaniyat talablarini o'z ichiga oladi. Bular tarkibni individual bilishning ijtimoiy-axloqiy me'yorlari, madaniy talablar asosida faoliyatni tashkil etish qobiliyati va uning qadriyat yo'nalishi tushuntirilgan. Ikkinchidan, ijtimoiy-madaniy kompetentsiya-bu shaxsning ijtimoiy o'zaro ta'siri, shuningdek, sub'ekt sifatida sheriklikning ijodiy xususiyatlarini aks ettiradi. Ijtimoiy-madaniy kompetentsiyaning rivojlantirish jarayoni davom etadi mamlakatimizda amalga

oshirilayotgan islohotlar malaka oshirishni uzluksiz rivojlantirishning korporativ asoslarini hisobga olgan holda yangiliklar va ishlanmalar haqida tushuncha berish asosida ularda professional o'qituvchilar uchun yaratilmoqda.

Xulosa: Demak, kompetensiyaga asoslangan yondashuvning maqsadi ekspertning nazariy bilimlari nuqtai nazaridan zamonaviy ta'lim bo'lib, uni amaliy qo'llash ilovalar orasidagi bo'shliqni bartaraf etishga harakat qilishdir. Shu sababli, zamonaviy o'quv jarayoni talabalarga amalda qo'llash qiyin bo'lgan bilimlarni berishdir aksincha, ushbu bilimlar mavjud kasbiy muammolarni, shuningdek o'quv jarayonidagi shunga o'xshash muammolarni talabalar o'zlari mustaqil ravishda qaror qabul qilishlari uchun sharoit yaratish uchun safarbar qilinadi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ijtimoiy-madaniy kompetentsiya rivojlanishning barcha xususiyatlarini to'liq o'rganish uchun quyidagi qatorlarga e'tibor qaratish lozim: o'quv jarayonida milliy, ma'naviy va ma'rifiy qadriyatlar o'quvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani rivojlantirishning muhim omili sifatida qarash, ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani rivojlantirish- bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ va psixologik to'siqlarning yuqori darajasini pasaytirish bo'yicha madaniy kompetentsiya maxsus bilimlar tizimini shakllantirish, bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetentsiyalari kasbiy pedagogik ta'lim sharoitida ushbu jarayonning o'ziga xos xususiyatlarisiz ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlanishning nazariy asoslarini aniqlash muammosini hal qilish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li. (2022). RESPONDING TO A SPEECH REPROACH. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development, 10, 161–167. Retrieved from <https://journalzone.org/index.php/bjgesd/article/view/157>
2. Ministry of Higher and Secondary Special Education of the Republic of Uzbekistan 5111700 - Qualification requirements for undergraduate education in primary education. Tashkent. 2018.08.25. 40 b. (3 b.)
3. Ataboyev, I. (2022). fazilatturgunova05@ gmail. com SEMANTIK MAYDONNI TASHKIL ETUVCHI UNSURLAR ORTASIDAGI ALOQA TURLARI: SEMANTIK MAYDONNI TASHKIL ETUVCHI UNSURLAR

ORTASIDAGI ALOQA TURLARI. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).

4. J.Raven (1984). Competence in modern society: Its Identification, Development and Release. - UK. P.220
5. Ataboyev, I. (2022). [isroilataboyev2@ gmail. com](mailto:isroilataboyev2@gmail.com) FANTASTIK JANR ASARLARIDA XAYOLIY TILNING SIRLI VAZIFASI: FANTASTIK JANR ASARLARIDA XAYOLIY TILNING SIRLI VAZIFASI. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).
6. Turg'unova, F. R. (2022). THE TITLE OF THE ARTICLE IN ENGLISH AS THE SUBJECT OF RESEARCH. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development, 10, 174-177.
7. Turgunova, F. (2022). [fazilatturgunova05@ gmail. com](mailto:fazilatturgunova05@gmail.com) FRAZEOLOGIYADA CHEGARALAR MUAMMOSI: FRAZEOLOGIYADA CHEGARALAR MUAMMOSI. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).
8. **QO`SHIMCHA ADABIYOTLAR**
9. Ataboyev, I. (2022). [isroilataboyev2@ gmail. com](mailto:isroilataboyev2@gmail.com) FRAZEOLOGIK EVFEMIZMLARNING DISKURS TAHLILI: INGLIZ TILINI O'QITISHDA EKSPERIMENTAL MA'LUMOTLAR: FRAZEOLOGIK EVFEMIZMLARNING DISKURS TAHLILI: INGLIZ TILINI O'QITISHDA EKSPERIMENTAL MA'LUMOTLAR. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).
10. Ataboyev, I. (2022). [isroilataboyev2@ gmail. com](mailto:isroilataboyev2@gmail.com) INGLIZ VA OZBEK TILLARIDA TANBEH, MAQTOV VA KINOYA NUTQ JANRLARI: INGLIZ VA OZBEK TILLARIDA TANBEH, MAQTOV VA KINOYA NUTQ JANRLARI. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).
11. Ataboyev, I. (2022). [fazilatturgunova05@ gmail. com](mailto:fazilatturgunova05@gmail.com) SEMANTIK MAYDONNI TASHKIL ETUVCHI UNSURLAR ORTASIDAGI ALOQA TURLARI: SEMANTIK MAYDONNI TASHKIL ETUVCHI UNSURLAR ORTASIDAGI ALOQA TURLARI. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).
12. Ataboyev, I. (2022). [isroilataboyev2@ gmail. com](mailto:isroilataboyev2@gmail.com) TANA-DASHNOM KONSEPTINING LINGVISTIK CHEGARALARI TO'G'RSIDA: TANA-DASHNOM KONSEPTINING LINGVISTIK CHEGARALARI

TO'G'RISIDA. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).

13. Turgunova, F. (2022). fazilatturgunova05@ gmail. com REKLAMA MATNINI SIQISHNI O'RGANISH UCHUN NAZARIY SHARTLAR SIQISH. UMUMIY TUSHUNCHALAR: REKLAMA MATNINI SIQISHNI O'RGANISH UCHUN NAZARIY SHARTLAR SIQISH. UMUMIY TUSHUNCHALAR. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).
14. Turgunova, F. (2022). fazilatturgunova05@ gmail. com MURAKKAB IKKI TILLI LUG'ATLAR KORPUSIDAGI TASVIRIY FRAZELOGIYA: KOGNITIV-DISKURSIV JIHAT: MURAKKAB IKKI TILLI LUG'ATLAR KORPUSIDAGI TASVIRIY FRAZELOGIYA: KOGNITIV-DISKURSIV JIHAT. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).
15. Turgunova, F. (2022). fazilatturgunova05@ gmail. com FRAZELOGIYANI O'RGANISHNING ETNOLINGVISTIK ASPEKTI: FRAZELOGIYANI O'RGANISHNING ETNOLINGVISTIK ASPEKTI. Журнал иностранных языков и лингвистики, 4(4).

